Наталія ІШУНІНА
Київ

ЕТНІЧНІ ПРОЦЕСИ У СУЧАСНІЙ ФІНЛЯНДІЇ. УКРАЇНЦІ НА ФІНЛЯНДСЬКИХ ТЕРЕНАХ

Фінляндія є поліетнічною державою. В поліетнічній державі нація виступає в подвійній ролі. З одного боку, вона – суб'єкт політичних процесів, а з іншого – об'єкт державної політики. В якості останнього нація схильна до інтеграції з іншими націями, без чого неможлива територіальна цілісність держави, стабільність політичної влади, успішне розв'язання економічних, політичних, соціальних, культурних проблем. Нація шодо розуміння національних інтересів намагається забезпечити собі сприятливі умови існування. Особливо це стосується національних меншин[1].

До національних меншин Фінляндії на сучасному етапі можна віднести фінляндських шведів, саамів, циган, євреїв, "старих" та "нових" росіян, татар, українців.

Шведи є однією з найстаріших нацменшин Фінляндії. Історію шведської присутності можна відлічувати ще з часів римського залізного століття або раннього середньовіччя. Тоді Королівство Швеція при підтримці католицької церкви прагнуло розширити свої володіння за рахунок Фінляндії. Врешті Швеція підкорила Фінляндію і її влада встановилася на 700 років. Кульмінаційним для впливу шведської мови та культури на фіннів стало XVIII століття, коли фінські мова та культура існували тільки в сільському середовищі. Але у XIX столітті фінськими патріотами велась боротьба за визнання фінської мови офіційною, яка у 1902 році увінчалася успіхом – фінська мова поруч зі шведською була визнана офіційною. З прийняттям Конституції 1906 року фінська мова стає фактично першою державною мовою. Після набуття Фінляндією незалежності виникла необхідність регулювання відносин між фінно- та шведомовними верствами населення.

В той час існували два панівні погляди на цю проблему – перший визнавав наявність двох етнічних груп, або національностей, в межах однієї держави (тобто фіннів та фінляндських шведів); другий наполягав на єдності, але двомовності нації. Під час боротьби Фінляндії за незалежність шведомовні мешканці Аландських островів практично одностайно виявили бажання приєднатися до Швеції. Це викликало у 1917 році конфлікт між Швецією та Фінляндією, яка на той момент щойно здобула незалежність. Конфлікт було врегульовано Радою Ліги Націй у 1921 році затвердженням влади Фінляндії над Аландськими островами за умови надання їм широкої культурної та політичної автономії, закріпленої міжнародним правом та національним законодавством. Врегулювання аландського конфлікту радикально вплинуло на вирішення "шведського" питання в материковій Фінляндії: місцеві шведи відмовились від планів заснування чотирьох шведських кантонів за швейцарським зразком. В обмін на це шведська мова зберегла свій статус державної мови поруч із фінською. Конституцією 1919 року за фінномовним та шведомовним населенням закріплено паритет, хоча шведомовне населення має всі ознаки меншини – воно небагаточисельне, відрізняється за мовними ознаками, прагне до збереження національної ідентичності і пов'язане з Фінляндією громадянством. За даними Центрального статистичного бюро Фінляндії за станом на початок 1998 року шведомовне населення складало 5, 7% населення країни[2].

Стосовно застосування шведської мови на рівних із фінською зберігається принцип офіційної двомовності. Це стосується як державних органів та установ, так і органів місцевого самоврядування з врахуванням регіональних особливостей. Після проведення реформи системи освіти Фінляндії у 1998 році нараховувалось 335 шведських загальноосвітніх шкіл, 35 гімназій та 30 шведських професійно-технічних училищ. В одномовних шведських регіонах відкрились шведські приватні школи. За законом 1937 року двомовний статус має Гельсінський університет та ціла низка вищих фінських учбових закладів.

У Фінляндії виходять 15 шведських газет. Радіомовлення здійснюють два шведських радіоканали: "Радіо Вега" і "Радіо Екстрем", працюють три шведських театри.

Шведомовна політична партія Фінляндії "Свенска фолькпартіет" – ("Шведська народна партія") має ліберальну програму і 11 з 200 місць в парламенті. Шведомовних громадян – членів різних партій Фінляндії об'єднує також організація Шведський фолькетинг Фінляндії (Finland Svenska Folkting), яка захищає інтереси шведомовного населення і частково фінансується державою[3].

Аландські острови мають особливий статус, який закріплено міжнародними угодами та міжна-

родним правом. Це відображено у гарантіях широкого самоврядування. На Аландах існує Провінційний ландтаг (Lagting), який відає питаннями муніципального оподаткування, будівництва і планування, охорони природи та навколишнього середовища, та провінційний уряд (Landskapsstyrelse). Офіційною мовою державних органів влади на Аландах та її муніципалітетах є шведська[4].

Відповідно до відомостей Саамського парламенту від 1995 року, саамів – громадян Фінляндії – нараховується приблизно 7000 осіб. Більшість з них, 4000, мешкають на одвічних саамських територіях (Ssmiid ruovttuguovlu), яка складається з чотирьох найпівнічніших муніципалітетів Лапландської губернії: Утсйокі, Інарі, Еноктекіе і північної частини муніципалітету Соданкюля. На цій території діють "Закон про саамську мову" від 1991 року та "Закон про Саамський парламент" від 1995 року. Критерієм визначення "саам" за фінським законодавством є, передусім, мовний. Тобто саамом визнається та особа, яка сама володіє саамською мовою як рідною, або хтось з її близьких предків досконало нею володів. У 1995 році визначення "саам" було розширене – зараз воно охоплює також нащадків тих осіб, які були внесені до земельного, податкового або демографічного реєстру як саами гірські, лісові або рибалки. Саамський парламент заперечує проти розширення визначення нації, спираючись на те, що це дасть змогу приєднатися до саамської громади тим особам, які вже давно асимілювались з фінським населенням.

Традиційним саамським промислом є оленярство. Саами живуть також з риболовлі та мілкого тваринництва. Типовими предметами саамських ремесел є дерев'яні оленячі двійники, ножі з оленячих рогів, дерев'яні намиста.

У Фінляндії розмовляють трьома саамськими мовами (взагалі їх налічується близько десяти): північною, інарі та сколтською. Близько 80% саамів розмовляє північною саамською, вона є засобом спілкування у Північному співробітництві саамів. Інарських саамів нараховується близько 900, а православних сколтів – близько 600. Вивчення саамської мови в школах розпочалося в середині 70-х років XX ст. З 1983 року саамську мову викладають у загальноосвітній школі як частину предмету "рідна мова" (комплексне викладання фінської та саамської мов). З 1999 року стало можливим навчання саамською мовою також у гімназіях та професійно-технічних училищах. За рішенням Саамського парламенту у 1977 році був створений Саамський учбовий центр (Sami Oahpahusguovddas). Це – головний професійний учбовий заклад на Саамській території. Центр сприяє розвитку саамської мови та культури. Основні професійні навички в традиційних сферах саамської культури, таких як основні промисли та саамські ремесла можна отримати в спеціальному відділі саамської мови та культури.

Перший саамський парламент (або Саамська делегація) був заснований у 1973 році. На початку 1996 року був створений новий Саамський парламент (Samediggi) як представницький орган саамів. Окрім парламенту існують й інші саамські організації – Сільські збори сколтів (Siidsaabbar), Сколтська рада (Saammsudvoozz) та Сколтський староста (Ouddooumaz), Товариство інарських саамів (Anaraskiela Servi), Дорадча комісія із справ саамів (Samiassiid raddadallangoddi) та Спілка саамів (Samiraddi)[5].

Фінляндські цигани входять до групи "каале" (Calo). Вперше вони з'явилися в Королівстві Швеція-Фінляндія у XVI столітті.

Вони прийшли з Данії та оселилися у східній частині королівства, тобто у Фінляндії. Не зважаючи на постійні репресії та офіційний курс на асиміляцію циган з корінним населенням, вони зберегли свою самобутність. З 60-х років XX ст. було поставлено завдання інтеграції циган до фінського суспільства і водночас збереження іхнього національного самовизнання. На сьогодні циган у Фінляндії налічується близько 10000. Більшість з них мешкає у південній Фінляндії у передмістях. Глибокі структурні зрушення у фінському суспільстві негативно вплинули на можливості кочових циган видобувати традиційні засоби існування – торгувати кіньми, працювати жерстяниками, кожум'яками, займатися дрібною торгівлею.

В 90-і роки XX ст. фінляндські цигани, в основному, були зайняті в сферах соціального забезпечення та охорони здоров'я, поліпшення побутових умов молоді, підготовки вчителів – циган, інформаційних технологій та естрадного мистецтва. На жаль, умови життя циган і до тепер залишаються незадовільними. Нові житлові моделі розділяють традиційні великі циганські роди.

Цигани старшого віку спілкуться на діалекті "каале". З 1990 року циганські діти мають можливість вивчати свою мову, з метою розвитку літературної циганської мови видані буквар, хрестоматія, посібник з граматики, об'ємний цигансько-англо-фінський словник. У Фінляндії працюють три циганських національних організації – Циганська місія (Romano Missio), заснована ще 1906 року (вона утримає притулки для дітей, влаштовує дитячі літні табори, надає соціальну допомогу, видає журнал "Романо Бодо"), Фінляндська вільна циганська місія (Finitiko Phirro Romano Missio), засно-

вана у 1964 році (вона займається релігійною діяльністю) та Фінляндське циганське товариство (Finitiko Romano Skokka), засноване у 1967 році, яке сприяє поліпшенню житлових умов, освіті, збереженню мови та культури циган. На офіційному рівні працюють Дорадча комісія у справах циган та Підрозділ з розвитку освіти та культури циган[6].

Євреї вперше оселилися в Королівстві Швеція у XVIII ст. Їм дозволили жити в містах Марстранд, Стокгольм, Гетеборг, Норчепінг та Карлскруна, але не у фінській частині Королівства. Перші предки фінляндських євреїв прийшли до фінських міст, що знаходились під російською владою у кінці XVIII ст. Під час автономії (1809 – 1917) до Фінляндії переїхало більше російських євреїв – купців, ремісників і деяких військових у відставці. Тільки після набуття Фінляндією незалежності у 1917 році євреї отримали повні права фінляндського громадянства. Перша синагога була відкрита у фортеці Свеаборг у 1830 році. Кількість євреїв, зареєстрованих двома єврейськими громадами Фінляндії нараховує 1350 осіб, з яких 200 – нові емігранти із країн СНД. Є й незареєстровані в громадах – їх приблизно 100. У Фінляндії працює єврейська школа. Більшість євреїв, окрім знання мови ідиш та івриту, вільно розмовляють фінською та шведською. Євреї добре інтегрувалися у фінське суспільство і мають своїх представників майже у всіх його секторах[7].

Фінляндські татари є тюркським народом з ісламською вірою. Їх налічується близько 900 осіб, які складають гомогенну релігійну, культурну та мовну меншину. Предки теперішніх татар прийшли до Фінляндії з Росії з 20-ти сіл Сергачського повіту Нижегородської губернії на Волзі. Процес переселення тривав з 1870 до 1920 рр. В основному це були купці, що торгували хутром та текстильним крамом, які оселилися спочатку у Гельсінкі та його передмістях. У 1925 році була заснована перша ісламська громада (Finlandiya Islam Cemaati). Коли Виборг в результаті Другої світової війни відійшов до Росії, виборзькі татари переселилися до Тампере та Гельсінкі. Друга громада татар була заснована у Тампере у 1943 році. Менші татарські групи мешкають у містах Котка, Турку, Раума, Порі, Ярвенпяя, Лапеенранте та Куопіо. Татари повністю інтегрувалися до фінського суспільства, але при цьому зберегли свою національну ідентичність. Вони зберегли тюрко-татарську мову, якою вони спілкуються в родинах та в своєму середовищі. На сьогодні окремої татарської школи у Фінляндії немає. Ісламська громада організує викладання тюрко-татарської мови в обсязі одного уроку на тиждень з таких предметів – "мова і культура", "релігія", "історія".

В Татарському центрі освіти в Кірконуммі влаштовуються татарські літні курси. З 1935 року Татарське культурне товариство (Finlandiya Tlkleri Birligi) влаштовує культурні заходи із виставами, народною музикою та танцями, поетичні вечори. Татарський спортивний клуб Yolduz має свою футбольну команду. Фінляндським татарам вдалося утвердитися на впливових позиціях в економічному та культурному житті Фінляндії. Серед них є підприємці, лікарі, правники, інженери, викладачі. Нових емігрантів татар приймають до громади тільки за умови володіння рідною мовою[8].

Росіяни, або російськомовне населення Фінляндії, розподіляють на т. зв. "старих" та "нових" росіян. Предки старих росіян потрапили до Фінляндії шляхом трьох еміграційних хвиль. Першими росіянами у Фінляндії були кріпаки, перевезені з Ярославської, Тульської та Орловської губерній до Карельської провінції, яка відійшла до Росії після Північної війни (1700 – 1721). Ці переселенці стали відомими як виробники коричневого череп'яного посуду – кераміки Червоного Села. Другу хвилю складали росіяни, яким дозволили оселитися в автономному Великому князівстві в якості чиновників, офіцерів та купців. Третя хвиля була постреволюційною, пік еміграції був у 1921 році, коли у Фінляндії нараховувалось 19000 росіян. Разом із новою хвилею еміграції, після розпаду СРСР з країн СНД та Балтії, кількість російськомовного населення складає приблизно 20000 осіб. У зв'язку з мішаним етнічним та релігійним складом російськомовні складають, насамперед, мовну та культурну громаду. Багатьом російським фіннам з Інгерманландії дозволили з кінця 80-х років XX ст. переселитися до Фінляндії за спрощеною процедурою. Більшість з них взагалі не володіла фінською мовою і трималася російськомовної громади.

В Гельсінкі працює фінсько-російська школа, яка субсидується з державного бюджету, з 80-х років XX ст. почали відкриватися російські школи в містах Турку, Тампере, Куопіо, Йоенсуу, Ювяскюля. Російською мовою видається одна газета та один журнал, на радіо існують російськомовні програми. Гельсінський оркестр балалайок існує з 1910 року. В храмах правлять Службу Божу російською та церковнослов'янською мовами.

У 1994 році був заснований Форум російськомовного населення Фінляндії для координації діяльності і політики. "Старі" та "нові" росіяни представлені у Дорадчій комісії з етнічних відносин, членів якої призначає Державна рада[9].

Українці належать до нової хвилі еміграції, яка почалася після розпаду СРСР. У громаду – Товариство українців у Фінляндії – вони об'єдналися у 1997 році у Гельсінкі. Метою Товариства є згурту-

вання українців, які постійно проживають у Фінляндії, збереження досягнень української культури, поширення знань про Україну у Фінляндії. У Гельсінкі створена недільна українська школа, де вивчається українська мова, історія та національна культура. Щомісяця проводяться українські вечорниці – свято пісні, танцю й гумору. Товариство має друкований орган – інформаційний листок "Оце", в якому висвітлюються найважливіші події в Україні, заходи Товариства, піднімаються проблеми українців Фінляндії. Товариство знаходиться в постійному контакті із Посольством України у Фінляндії, має партнерські стосунки з українськими організаціями країн Балтії. У 2000 р. Товариство подало заяву на вступ до Європейського Конгресу українців. Очолює Товариство і водночас редагує інформаційний листок української громади "Оце" пан Віктор Єганов, секретарем є пані Валентина Малін.

Товариство не втрачає зв'язку із Україною – радо відгукується на пропозиції щодо навчання вчителів діаспорних шкіл, літніх таборів для дітей, курсів журналістів і редакторів українських видань за кордоном тощо[10].

Отже, можна зробити висновок, що модель забезпечення прав національних груп та національних меншин, що обрана Фінляндією, є достатньо ефективною.

---

[1]Основи етнодержавознавства, К., 1997 – С. 484.
[2]Frank Horn "National Minorities of Finland", Finfo 4'99, p. 3.
[3]Там само. – С. 5.
[4]Там само. – С. 8.
[5]Поточний архів Київського товариства культури народів фінно-пермської групи.
[6]Frank Horn "National Minorities of Finland", Finfo 4'99, p. 14.
[7]Там само. – С.18.
[8]Там само. – С. 20.
[9]Поточний архів Товариства "Україна-Фінляндія".
[10]Поточний архів Товариства зв'язків з українцями за межами України (Товариства "Україна-Світ").

Ishunina Natalia. Ethnic processes in contemporary Finland. Ukrainians in Finland.

The article is devoted to the problems of the national minorities of Finland as well as to the way of solving the ethnic problems, which Finland have chosen.

Finland is the polyethnic state. The national minorities in Finland now are the Finland Swedes, the Saami, the Rom, the Jews, the Tatars, the Old and New Russians and Ukrainians. The analyses of autonomous regimes, political participation, sources of livelyhood, the language status, educational rights, media and cultural institutions, public organisations, participation in the international organisations of the national minorities of Finland have been made. Special attention has been given to the Ukrainians in Finland.